

УДК 398.341; 398.4 (477.82/.84)
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2019.03.698>

ТРАДИЦІЙНА БУДІВЕЛЬНА ОБРЯДОВІСТЬ МАНЕВИЧЧИНИ

Володимир ГАЛАЙЧУК

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7780-5876>

кандидат філологічних наук, доцент,

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра етнології,

вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна
e-mail: halay_czuk@ukr.net

Volodymyr HALAICHUK

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7780-5876>

Candidate of Philology, Docent

The Ivan Franko National University of Lviv

Department of Ethnology

1, Universytets'ka str., 79000, Lviv, Ukraine

e-mail: halay_czuk@ukr.net

TRADITIONAL BUILDING RITES OF MANEVYCHI DISTRICT

У пропонованій публікації досліджується традиційна будівельна обрядовість Маневицького району Волинської області. На основі експедиційних матеріалів розглянуто звичаї, обряди та демонологічні уявлення та вірування, що супроводжують різні етапи зведення житла та новосілля. Зокрема, низка розглянутих у публікації уявлень стосується добору будівельного матеріалу. Щоб у новій хаті людям нічого не шкодило, для будівництва не використовували дерева, яке вивернула буря чи побила блискавка, скрипучого дерева, дерева з відростком від серцевини («свічкою»), дерева на два стовбури («двойнят»), того, що росло на кладовищі; також не будували з осики.

При закладах хати повсюдно практикували покладання на підвалини грошей, щоб забезпечити багатство у хаті, як апотропеї клали свячене зілля і ладан. Важливу роль при закладах відіграла особа майстра, тому «знахорів» намагалися не наймати. Подекуди на тому місці, де стоятиме стіл, прикопували хрестика. Завершували будову встановленням на кроквах «вінка» («букета», «квітки»).

Щоб у хаті «велося», перед входунами пускали туди на ніч kota або півня, курку, іноді собаку. Трапляються згадки про запрошення у нове житло домовика. На самі входи першим до хати заходив чоловік як господар дому. Ритуальну функцію в цьому обряді виконував хліб.

Констатовано, що будівельна обрядовість Маневиччини відповідна обрядовості інших західнополіських районів, адже ґрунтується на таких самих реаліях і виражає тотожні мотиви.

Ключові слова: Західне Полісся, Маневиччина, будівельна обрядовість, закладини, входи, домовик.

The proposed publication examines the traditional building ceremonies of the Manevychi district of the Volyn region. On the basis of expeditionary materials, customs, rituals and demonological representations and beliefs that accompany various stages of building of dwelling and housewarming are considered.

In particular, a number of views discussed in the publication relate to the selection of construction materials. In order not to hurt the people in the new building, for the construction did not use the trees that twisted the storm or broke the lightning, crepe tree, tree with a sprout from the core («candle»), trees on two trunks («twins»), that grew in the cemetery; also not built of aspen.

Unfavorable homes recognize the places of former burials or those that are in dispute, also did not build on former boundaries or roads, on the old «okapin», did not erect a new home around the old one. By some means, they searched for a «warm» place for the house, preferably on their own land.

At the huts of the house everywhere practiced laying on the foundations of money to provide wealth in the house, as the apotropians put sacred herbs and incense. An important role in lending was played by the person of the wizard, so «healers» tried not to hire. Somewhere in the place where the table is standing, a crochet was tied up. The structure was completed by installing on the rafters a «wreath» («bouquet», «flowers»).

To have plenty in the house, a cat or a cock, a chicken, sometimes a dog was allowed to go in there in front of the entrances. There are references to invitations to a new dwelling house. On the inside of the first man came to the house as the owner of the house. Ritual function in this rite was bread.

It was stated that the construction ritual of Manevychi district corresponds to the ritual of other western regions, because it is based on the same realities and expresses identical motives.

Keywords: Western Polissya, Manevychi district, construction ceremonial, institutions, entrances, hobgoblin.

Вступ. Традиційна будівельна обрядовість є важливою складовою духовної культури українців. Її дослідження не втратило актуальності донині, про що свідчить низка публікацій сучасних українських етнологів. Усе ж, окремі локальні традиції, як це спостерігаємо й на прикладі Маневицького району Волинської області, залишаються мало або недостатньо повно висвітленими на сторінках спеціалізованої наукової літератури.

Мета цієї публікації — характеристика традиційних звичаїв та обрядів Маневиччини, пов'язаних з будівництвом хати і вселенням у нове житло. Для досягнення мети планується висвітлити уявлення, супровідні добору будівельного матеріалу, визначенню сприятливого місця для будівництва хати, закладаючим та завершенню будови і безпосередньо входинам.

Відомості, що пропонуються увазі читача, автор зафіксував на Маневиччині у липні-серпні 2016 р. як учасник Комплексної історико-етнографічної експедиції від Державного наукового центру захисту культурної спадщини від техногенних катастроф [1]¹. Методологічною основою розвідки стала фундаментальна монографія Романа Сілецького про традиційну будівельну обрядовість українців, у якій, зокрема, добре представлені матеріали із сусіднього з Маневиччиною Камінь-Каширського району [2].

Основна частина. У давнину при використанні загальної на Поліссі зрубної технології будівництва хати важливе значення мав «правильний» добір будівельного матеріалу. Як і повсюдно, на Маневиччині для будови не використовували вивороту (бо це «зле вивертає») і громобою («буде бити грім у ту хату»): «Ну, я чула про це, знайте як, — виворот. Як ото вивірне, виворот, то того' не хотіли класти в хату. То'го, що там вивірнув вітьор. А я знаю... Но такого дерева не клали. На дрова чи на шо їе пускали, але так, щоб в хату, то не» (с. Лишнівка), «Ну, це, шо бура викорчувала в ліси. Але в

нас в одного вся хата з того виворотня. Ну, померли... А там тиє, молодьож, то... [п'ють і добра в тій хаті нема]» (с. Красноволя), «Кажут, шо в'воротня, которе ві'верняне, от, бура ві'рве, то того не кладут у хату» (с. Матейки), «А, то є такі в'воротне. Стре'мпи, кажут, знов. Колись мій покойний казав. Як то ше він казав... Ке'мпи. Кемпи, стремпи є. Таке як віверне в лісі да зламає, то казав — стремп. Ну, шо зламає в лісі. Ото вдарит чи грім, чи шо. А кемпи якісь він казав, тоже називались, я такого не знаю» (с. Матейки), «Не треба у зруб класти — ну, то такі, шо от вивороті. Ну, то ж эле вивертає. То тії дерева, шо гром вдарить, то тії тоже не можна» (с. Серхів), «Як грім бив — ну, то того дерева, то всі бояться» (с. Четвертня), «Ну, і це, казали, не мона брати, бо грім б'є, то недобре» (с. Череваха), «Як грім вдарив — в хату того тоже, кажуть, не можна» (с. Комарове), «Яке грім побив, то того дерева не мона, як... у хату, робити. Ну бо, каже, буде бити грім у ту хату» (с. Городок).

Громобою подекуди не брали навіть на розпал: «Не, не, сохрани Господь. Даже і в пі'чі топити не можна їм. Не, хлопці, не. Якишо блискавка вдарила — не» (с. Велика Осниця).

Не брали у будову скрипучого дерева: «Скрипуче дерево — тоже, казали, не мона в хату. Казали, воно як скрипить, от, то вже воно чує. Шось мусит бути. Ну, в селі шось мусит бути. Те дерево, каже, воно чувствує, і воно подає. Або якийсь покойнік може бути, або якесь бедствие може бути, або якийсь пожар може бути. Отаке» (с. Городок).

Не брали дерева зі «свічкою»: «Голля росте така з середини, то кажут — свічка чортова, — таке не берут у хату. Бо кажут, недобре буде в хати жити» (с. Матейки), «З свічкою дерево не беруть на стройку. Ну, не родить шось, не знаю... Всі так кажуть» (с. Троянівка), «Зі свічкою — не рубають. Шось воно погане для здоров'я, того не рубають» (с. Куликовичі), «Є з свечкою. Не мона, аби до хати ввести'. Бо свечка є. Ну, шось не повезе. Спалити на месци» (с. Чорниж), «Як свічка — тої тоже не рубають, не кладуть тоту' дереви'ну, бо як побачать — то то вже вона на стройку не йде, ни на шо. Не знаю. Шось там є нечисте. Так і [коли дерево] скрипить, я знаю...» (с. Карасин).

¹ Ідеться про сс. Велика Осниця, Городок, Градиськ, Карасин, Комарове, Красноволя, Куликовичі, Лишнівка, Матейки, Нова Руда, Новосілки, Серхів, Тельчі, Троянівка, Череваха, Черськ, Четвертня, Чорниж. Також подаємо матеріали зі с. Надрічне Камінь-Каширського р-ну Волинської обл. Адміністративно це невеличке сільце (радіше хутір) належить до Боровнівської сільської ради Камінь-Каширського р-ну, проте відділене від Боровного р. Стохід, а відтак комунікативно більше тяжіє до с. Набруска Маневицького р-ну.

Не брали «двойнят»: «Не можна було брати в хату — ну, це виворотень. Не знаю чого. Бо його природа, може, вивірнула. І не можна було... ну, двойня'та, то тоже не можна було. Треба, щоб... шукали стрімку. А чо', я не знаю. Ну, може' і з одного кореня двоє, і ото свічка та, казали на її. Голляка така. Казали, шо свічка» (с. Градиськ).

У с. Череваха розповіли трагічну історію сім'ї, де на підвалини хати узяли дерево з кладовища: «А, в хату... то, може, й так. Я вам скажу, яке. Знаєте, в нас прийшла в село одна жінка, ну, замуж виїшла вона, народила шість чи сім дітей, і — перший хлопчик слепий, не бачив, другий хлопчик — не бачив. Ну, один — то мучився до тринадцяти, мабуть, і вмер, лежав просто, такий великий, а другий хлопчик, то такий маленький вмер, рік чи два було, маленький вмер. То казали, шо її батько, вона розказувала, поїхав на мо'гилки, каже, — там повалило дуби чи що, він тії дуби взев — і до хати, і хату, каже, зробив, пудвали, — і так і діти в теї дочки вмирили. Слепе родилося. То не мона було брати, так казали» (с. Череваха).

Несприятливою для будови вважали й осіку: «Не, в зруб хати осіку не клали. Ну, якесь... шось-то казали, шо на її Христа розпинали, то її так не клали. Де ж вона добре? То ж вона завше тепе'цця» (с. Черськ), «З осіки ніхто нічо' не робив до хати. Воно нидобре. Та осічина, то то вона... не така, як тре'. Вона якесь, май бути... з'язана з нечистим якимось, та осіка. То ж вона вечно трепеце» (с. Карасин), «Ну, з осіки нічо' не роблять. Хіба штихети ріжуть з неї» (с. Матейки). Іноді ж за осіку просто казали, що «вона до стройки не йде» (с. Серхів), «Хату строїли тільки з со'сни. Осіку не клали. Тільки шо дубовіє подвали» (с. Надрічне).

Побутує на Маневиччині поняття «недоброго місця», на якому можна було поставити хату. На неправильно обраному місці сім'ю чекатимуть нещастя, не вестимуться діти: «Ну от є такі місця, шо й не повізе. От у мене' дна, вона... в Шацькому ми в школу ходили разом райони — построїли хату, всьо, — і діти вмирили. Четверо дітей — пудростут — і вмирають, і вмирають... Де вже вона не була... І десь найшли якусь ту вже проповідницю, — і каже — ваша хата не на томі місці стоїть, де треба. Вона стоїть на заклато-

му місці, каже. Поміняйте. Ну як поміняєш, то ж то строїли... Ну, каже, поміняй. Продай чи під якийсь магазин, чи під охвіс, чи під шо. І, каже, ми хату продали, то один син вродивса, і вже так і вирос» (с. Городок).

Відтак зазвичай намагалися побудуватись на «чистому» місці, бажано на ба'тьківщині: «Міні таке було. В нас колись в одному місці хата була, і над дорогою ше друга хата. І цю хату я поставила та' як на городи. Міні казали, шо ваша хата не в доброму місці стоїт. Каже — тре' було вам поставити на старому місці. Кажу — ну там же ж хата стояла... Не, каже. Не там... А я вже стала пітати — колись війна була, село спалили, да й у клуні поставили хату. Ше дід був. Да й вже мені розтолкували, шо тре' було ставити там. Ваша хата не в доброму місці» (с. Матейки), «Як то щасливе місце, де місце дадуть, а генше то каже — е, я на сво'їм, на ба'тьковщині поставлю, бо чуже тобі не дасть. Місце, то кожне старалося, щоб було своє поле» (с. Череваха), «Ну то я не маю права на межі ста'вляти. А де дорога? То ж вам дорога, і мені дорога. Кожен своє поле мав і що хтіли, те робили. Ну, в кожного, у кого' було поле, і кожен на своєму полі ста'вляв. Ну, то віте' сво'їм полем владеїте. Ну, то йде там посьва'тить, як хоче... зробити хату там» (с. Троянівка).

Не будували на місці колишнього поховання: «А' днії — тоже, були построїли хату, колись були кладьбіца там, — тоже не повізло, тоже ту хату...» (с. Городок).

Не «вбирали» стару хату в нову: «Кажуть, осе і хату... Як є хата, да переробили, то не мона в хату геть осю вбірати. В нас осю поставили одни люди хату. Убрали сю стару хату в хату, нову'. Їх і не оста'лоса» (с. Нова Руда).

Небезпечними вважали старі окапини: «Ну, кажуть, коб то тих ска'пін не зачіпали. Але ж ми зачіпили, от, ставили...» (с. Нова Руда).

Недобре було ставити хату на землі, щодо якої з кимось була суперечка: «Ну, якіє міста... То такіє міста, кажуть, як то вроді хтось не дає ста'вляти хату. Там, каже, протів, може, хтось, то там, каже, недобре, нема життя» (с. Череваха).

Не будували на старих межах: «Ну, і на межах не мона. Я не знаю чо'» (с. Городок).

Не «вбирали» у загороду старої стежки, дороги: «От, кажуть, шо як дорога йде, ну от так як колись, знайте, тій дороги' були, то не мона загороджувати. Ну, шоб вона... В нас там однії построїлиса, — така стежечка була, там не їздили, а просто люди ходили через подвір'є їхнє, воно там спокон віков була, — тоже, там один дядько каже — не стройтеся тут, ну, теї хати на тій дорози не стройте, бо й добра не буде. Або не загороджуйте. А вони загородили. Построїлись — загородили. І тоже — там теї житки не було. Там билися, він умер, той чоловік... Так як от колись, знайте, от, як подвір'є, — спокон віков там люди ідуть, і ходять... І каже — шоб вже не городили. От, в нас там тоже є, 'днії люди построїли. Отак-от хата, і таково хлів, і посередині — дорога, там і машиною їздять, і пудводою їздять. Ну, ото вже, каже, хоче загородити... А я ото йду, та й питаю того парубка, молодий... Кажу — синок, кажуть, шо ви цю дорогу хочете загородити? (А там вона спокон віков). Кажу — синок, не городіте, в вас маленькі дітки... Він каже — бабо, ніхто не буде городити, бо нам вже, каже, казали люди, шо не мона. Вже, каже, тут батьки мої жили, і діди мої жили... Так та дорога там і є...» (с. Городок).

Щоб у хаті було тепло, для будівництва обирали «тепле» місце: «Ну кажут, є таке місце, шо (то я й сама те місце чула)... От ідеши ввечери, і так прямо воздух теплий стає, отам, кажут, добре ста'вляти хату... А там — пройшов — і там вже знову холодне... То то колись там в нас в баби (баба жила' моя), то я те не раз тоже чула. Сама на собі прочувувала, ішла через вулицю, і так — то но за'їдеши, то так якби... от, зовсім іначий воздух, зовсім... то виходиши, і вже знов — так як би другий воздух... так як тепло', як-от увечері, — ото, кажут, там добре хату ставити і там буде тепло' у хати» (с. Матейки). Деталізують цей спосіб відомості від уродженки с. Воронів Луцького району, згідно з якими «тепле» місце обирали босими ногами: «Я то не знаю, як тут вибирали, но моя мама... бабця... То такий був пример, як вибрати. Треба йти увечері, в той день, як є роса, і йти і відчувати, — є такі, шо тепле місце, а є холодне. Отам, де тепле місце, отам іменно будувати хату. В теплому міс-

ці, так як ступиши — зразу... І то босяком треба йти, шоб відчутти, ногами, і так навіть по всьому тілу відчувалося» (с. Комарове).

Трапляється, що вибір місця під хату сумісний із вибором місця під колодязь. Ставили там, де є роса: «Ста'вляли воду. Ну, якщо роса на воді буде, то значицца, мона ставити хату. Ну то рано — вода буде — роса, холодна. А вдень то... Ведро ста'вляли. Дерев'яне, а яки ж колись були видра. І колодязя так. Ну це, якщо роса є, то значицца, вода є близько» (с. Чорниж), «Я ще тіко знаю, шо то як колодязя копати, то треба сковороду перекинути вниз, і де буде багато роси, то там колодязь треба копати» (с. Комарове), «Вибирали... То як колодязя копали, то ста'вляють слоїлка доверх дном, на те місце, де хоче копати. Якщо є роса, то то буде добра вода. А на хату тоже шось-то казали...» (с. Новосілки), «От як колодязя копали, то казали, треба там копати — покласти вовни з 'вечки на місци, і врано при'їдеши... і там покласти, й там, як врано прийде' — роса на вовни, там копай колодязя, буде хороша вода» (с. Надрічне).

Для вибору «щасливого» місця подекуди залишали на ніч на місці майбутніх вуглів окрайці хліба: «Тут був такий дід, він там геть на хуторі жив, — на штири канти, казав. З буханки 'дрізли скибки на штири вугли на землю. На ніч. Просто так клали. На землю клали. Скибки які є. Просто як різали, так і клали. На землю. Ми і на колодязя клали... Ну, дивитися, шо якщо є роса на якому. Ше й собаку пускали, чи собака которе... І на хату так саме, шо якщо є на тій вовни... На тому хлібови має бути мокре. Якщо він сухий — його й собака не хоче брати. То погано» (с. Надрічне), «Кладут хліб, чи переночує, а то можуть і собаки взяти. Прямо кладут на подвалину, да й... Як шось його забере — кажут, шо не добре. Я знаю...» (с. Матейки).

Відьми начебто намагалися цей хліб забрати: «Кажут, як положіши... Заклацину зробиши — і кладут хліб. Ну, шоб ніхто не взяв, хто прийде брати. Я знаю, Йосько заложив був хату. І, каже, йшов зи зборів, а він був гайо'вий... Ішов з стрельбою. Зайшов туди, де він зробив заклацину. Туди зайшов, каже, бачит — хтось радюгою накритий. А він тею стрельбою — юй по спи'ні... Зо'сня... Да

й перебив. І вона так і лежала. Ну, на їє всі казали, що відьма, бо ж в їх діти всі каліки були. Один Степан був здоровий. А два хлопці були каліки. І цю Йосько їй перебив. А в'на на ту заклащину пошла шось робити. Ну. Вже як вона стала робити, а родит дітей, то канєшно будут тего... Тако людини не мона робіти. Як вона знає, то їой не мона так робіти. А вона робіт... На кого'сь робіт, а на їє...» (с. Матейки).

На закладини хати клали на підвалини чи кидали у яму під «штимпалі» або під фундамент гроші, здебільшого монети, «щоб гроші велися»; іноді свячене зілля, ладан: «Свячо'не шось кладуть... В нас батюшка вісвятює місце» (с. Нова Руда), «Робили хату, копійки кидали, як закладали. Ну то копійки, п'ять, десять, двадцять, просто копійки. Я знаю, хіба шоб гроші велися, чи що» (с. Череваха), «На підвалини гроші, вроді би, клали» (с. Четвертня), «На підвали копійки клали. Ну, для щастя, для здоров'я... щастя шоб було» (с. Чорниж), «То пудвали... поставить на колодка'х, да й стоїть. На пудвали копєйки' клали» (с. Троянівка), «Клали на ву'гла гроши. Клали чи копійки, чи гроши, клали» (с. Череваха), «Під штимпалі гроши кидали. Копійки' кидали на ву'гла. Шоб чи гроши не виводилис, чи шо» (с. Городок), «Пудвали... На підмуровку клали дубові бру'си. Хунда'мент, підмуровка, а тоде... Як копали хундамент, в ту ямку копійки' кидали» (с. Череваха), «В у'гло — свячене зілля, ладан клали, ще то шось клали... Не копійки кладуть — гроши» (с. Нова Руда), «На підвалину колись клали якісь гроші» (с. Серхів), «На зруб, як закладали хату, завжди гроши клали. Копійки. Може, колись хто і золото клав. По покуті» (с. Градиськ), «Під штимпалі нічого не клали. Ну, я там дав в хати — в замок, ну, там тільки те... копійки'... чи там рубель, чи скільки... копійки'... В у'гла. Шоб велися гроші» (с. Велика Осниця).

У с. Новосілки акцентували на тому, що монети мали бути жовті. Так само лише жовті монети клали й на Святвечір під обрус: «На підвалини гроши клали. Ну, то на всі ву'гла ж клали гроши. Жовти клали. Не знаю чого. Ото я ж кажу, як клали на сіно те, то тоже жовти. Як под сіно те... як на Вілію, то тоже шоб жовта копійка була. Зілля якесь клали. Зілля свячене клали» (с. Новосілки).

У сс. Черниж і Матейки на місці, де має бути стіл, становили дерев'яного хрестика: «То ста'вляли штимпалі. Як закладали, то хреста ше в хату ставили. Спе'реду, коло стола. Там, де стіл має бути. Як кончат хату, да й забирают. Та я знаю, де його, десь притикают. З деревини от зроблят, зб'є хрестика, закопає в хати, за подва'лою, тих подвалив закла'дают, та й...» (с. Чорниж), «Як закладають хату, то хрестика ста'вляють дерев'яного. Так у хати, там, де має стіл бути, там ставляють. Прамо з деревинки, з дерев'яного. Можна з любого. Ну, там закопаєш разом, да й засиплецца, да й... Він так і був в хаті закопаний» (с. Матейки).

У с. Надрічне при закладах біля порога клали хлібину: «Зверху пуд пудвалину... то... пуд пудлогу шипху' стелили, шоб теплій було в хати. Хліб клали. У входи, на порози. Там, де в хату входиш, там був у'гло... поріг такий, клали. Коли — тоди, коли закладали хату. В нас два чоловіки робило. Вони, майстри клали. Вони її кида'ли (лишали. — В. Г.), ту хлібину, господарям. Я знаю, може-то, [господарі її згодом] корові віддавали» (с. Надрічне).

Доволі рідкісними є вказівки на те, що майстер має бути трохи «знахоровитим», може закласти хату на що-небудь: «Якшо він має злість, майстер, то може' і закласти. Я знаю...» (с. Череваха), «Були такі майстри, чо' не. Такі, шо з н а ю т ь, знає-те. От як зло яке має, чи шо, то... Ну то ж ніхто не знає, пока не житимуть люди. То ж він як там робіт, то шо, він комусь скаже? У їого' своя думка. Ну, то якщо знають, шо знахур, то того знахура й не кликали» (с. Городок).

Тріски зі своєї будови не вільно було давати кому-небудь: «Колись робили дерев'яні хати, то казали, шо з того дерева як тріски', то нікому не можна давати, тико самому палити, а сусідам нікому не тре', шоб трісок брав, бо не буде добра. З всеїкого дерева. Попалити самим» (с. Череваха).

Завершували будову «вінком», «букетом», «квіткою»²: «Ну, зробили вже хату да й поставили вже вінка. Вже могорич...» (с. Череваха), «Букет — то вже як конець. То вже тоді п'янка ро-

² Різномісний у термінології властивий для західнополіського говору, який суміщає північні та південно-західні риси. Особливо виразно південно-західні прояви відчуються на півдні Маневиччини.

біцца ввечора» (с. Нова Руда), «Квітка — для могорича строїтелям» (с. Серхів).

Перед уходинами до нової хати насамперед пускали переночувати kota (іноді чорного): «Казали всі — kota пускати» (с. Череваха), «Як в хату входили, то пускали kota, котика пускали. А тоді вже заходили са'миї. Любої масті. Вісьва'чували тую хату посла, батюшку приводили» (с. Городок), «Kota впускали. Шоб кіт переночував перший в хаті» (с. Красноволя), «Як перший раз в хату входили — хлібину брали, і kota. Kota — ну, шоб все велося. Бо кіт — добре з ним все. Kota — добре шоб все велося, шоб діти годувалися. Kota впускали. Само ранч kota впускали. То мав переночувати. Хлібину їли» (с. Новосілки), «Напе'ри саме kota пускают у хату. Який попало, який був. То но не кишка, шоб кіт. Господь його знає для чого. Входили, я знаю, то саме перше kota пустит у хату, а за котом іде хадзяїн, несе хліб, хліб на стил» (с. Чорниж), «Kota пускали. Ну, я знаю, кіт символ, особінно чорного, казали, шо кіт добро, чи як. А чи я знаю. То ж і освячують хати...» (с. Градиськ), «Kota треба, шоб велося. Говорили, шо чорного» (с. Серхів).

Трапляється, пускали у хату півня, курку: «Kota пускали чорного, і півня» (с. Нова Руда), «Як входять до хати? Півня, kota кинули, там... А на другий день уже пошли в хату. Вхідщину ми робили посла свят. Дві неділи прошло, да й робили вхідщину» (с. Четвертня), «Kota, чи півня» (с. Тельчі), «Як входили в хату, то біруть ранчій півня да й ки'дають, а тоді вже йдуть сами'» (с. Четвертня), «Уходиш у хату — курку кидали в хату. Єслі я сьо'дня, ше'но хату зробили, і іду у хату, то треба кинути курку. Шоб було все. Єк і замуж іде, а приїдуть на другий день — тоже курку кида'ють. Пока ніхто не увійшов у хату, до молодого, — кида'ють курку. Шоб жити було добре» (с. Надрічне), «Курку пускали поперед себе. Але то, кажуть, колись дядько приніс курку пустив, а вона в новій хаті й заспівала, кажуть. Може, з радості, хто його знає. То погано. Якшо вона вже звістила, то то вже... Курка заспівала, а дядько зразу думає — тре' зарубати. А вона, мо', з радості...» (с. Комарове).

У с. Велика Осниця пускали kota, а згодом собаку, мотивуючи це тим, що вони «хліба у Бога випроси-

ли»: «Перед себе пускали kota. Бо він хліба випросив. Шоб велося — хліб і все було. Колись казали, шо кіт і собака хліба випросили людям, як колишні люди були, за море як то... То ж казка є, а то воно дійсно було. Та я чула, як розказують. От, скільки переходили... там у мене' племянница переходила у хату, то kota вперед себе' пускали. Kota, а потом собаку заводять» (с. Велика Осниця).

До певної міри курйозним можна вважати випадок зі с. Лишнівка, де у сім'ї «віруючих» першою пустили до хати вчительку: «Мі на'ть у хату, мій батько строїв, мій батько віруючий був, і він строїв, то не було тогді... пустив учительку. Насампе'ри. То то біднота' була... Батько пустив... Котика, півника — це не робили. А тільки учителька була якась. Батько пустив у хату. То учителька жила. Перша пішла» (с. Лишнівка).

Безпосередній стосунок до будівельної обрядовості мають уявлення про домашніх духів. Як правило, про домовика у селах району не можуть сказати чого-небудь певного або вважають його присутність у хаті небажаною. Іноді стверджують, що домовики є лише у знахурів чи що вони різні за проявами щодо людей. Усе ж, трапляються й уявлення, згідно з якими домовик є у кожній хаті, а живе на горіщі: «То я вам скажу, як казали: шо домовик є в кожній хаті. А який той домовик і шо — його ніхто не бачив» (с. Красноволя), «Домовик — він є в кожній хаті. На горі десь в хаті» (с. Серхів). Можна почути розповіді про «годівлю» персонажа, що нагадує ритуальну годівлю душ померлих: «Ну да, це я чула, як люди розказували. Обично такі старші люди як жили. Вже вони от як самі живуть, в нас там є таких пару жінок, то вона каже: «Я не сама, а чо' я сама!? Домовик є, він приходить до мене', він мене розвіляє». То вони обично як вечерають, вони ніколи зи стола їжі не прибирають, це домовичок ше при'їде, бо він буде се'рдитися. Ну, те, шо вечерали, те оставили, на столі. А його ніхто не бачить. На горі він живе, а їсти приходить в хаті. Йому як треба, то він і в хату за'їде. Це ж домовичок» (с. Велика Осниця). У с. Новосілки присутність домовика (як і цвіркуна), як вважають, оберігає хату від «нечистого»: «Ну, домовик, то каже, він в кожній хаті є, домовик. Ну, то каже, шо добре, як той домовик є. Ну то кажут, шо домовик, то такий... Я знаю,

як воно... Шо... Ну, кажуть, домовик у хати є — то добре. (І якщо цвіркун цвіркоче, то добре, шо він є в хати. Це колись були тії цвіркуні, тепер не чути їх). То він такий, шо його не видно, того домовика. Домовик... То кажуть, добре, як домовик є, то ничо' не... не лякає» (с. Новосілки).

У контексті того, що домовик є сприятливим опікунчим духом, логічними є відомості про його запрошення на нову оселю, які спорадично трапляються повсюдно на Поліссі. Не виняток і Маневиччина, де ми виявили два таких свідчення: «Я то чула, але в нас то такого немає, щоб в кого' він був. Я знаю... Кажуть, шо в кожній хати є. Ну да де ж добрий, та то ж сатана. Я так не раз і чую, кажуть, от, пірїбіраюцця в нову хату і кличуть його: «Домовой, ходи з нами», — а ми то цього боїмося. Да, в нас не, в нас його бояться всі. Ми — кожного року ходить батюшка святить хати, всьо то...» (с. Четвертня), «З хати в хату він і сам перейде, якщо його попросиш. Шось там молитву якусь читали, от. Но я не знаю. Це я все в Те'льчах чула. Це не в Осни'ці я чула. Це я двадцять п'ять років живу тут. А тут я не чула такого» (с. Велика Осниця).

На «вхідщину» першим до хати заходив господар. Входили з хлібом-сіллю, також житло освячували чи замовляли службу в церкві «за здоров'я»: «Як входили — хазяїн сам іде вперед» (с. Троянівка), «Входили — хліб. Завсїда з хлібом ідецця. Вхідщина. Ну, посла одправляли, посла вже того. За здоров'є, ди й чо'... Аякже, за здоров'є» (с. Четвертня), «Входщина — хліб... За'йдут у хату да положат на стил. Да сідают за стил, його розкряют, да всі попробуют його... Якщо хоч, то одправа в церкві. За здоров'я» (с. Чорниж), «В хату входили з хлібом. Клади на стіл хліб і сіль. Потім їли» (с. Серхів), «Хазяїн входив з хлібом. З хлібом, солю ідут... Клади на столі» (с. Матейки).

З хлібом приходили і запрошені на новосілля: «На входини йшли — і хліб брали, ну, хто з чим. Не йшли з пустими руками. Висвятювали хати... вже батюшка...» (с. Новосілки).

Специфічну примовку на входини виявлено у с. Новосілки: «Як на входини хто приходив — так казали: «Шоб у цій хати жили' діди бородати». Да. Як заходиш у хату, там, поздороваєся, перехреститися треба: «Шоб у цій хати жили' діди бородати». Ну, шоб старії люди доживали. Дада, як уходини. «Шоб у цій хати жили' діди бородати». Ну, шоб діти годувалися, і под верх стени шоб... шоб бороди їхні росли» (с. Новосілки). Зауважимо, що «дідами» поліщуки називають і душі померлих, і тіні, що у сутінках постають по кутках хати. Відтак зазначену примовку можна мотивувати не лише тим, щоб мешканці нового житла доживали до старих років, але й у сенсі опікунчого ставлення до них душ покійних.

Висновки. Як бачимо, традиційна будівельна обрядовість Маневиччини донині заховує чимало реліктів старожитностей. Порівняно добре збереженими залишаються відомості про заборону на використання у будові певних видів деревини, про обрання сприятливого місця для житла, ритуали закладин і входин. Водночас не виявили ми уявлень про сприятливий для початку будівництва час, у пам'яті респондентів майже не залишилось звичаїв та обрядів, супровідних процесові безпосереднього зведення й вивершенню хати, рідкісні й скупі на подробиці народні уявлення про майстрів, про запрошення у нову оселю домовика. Загалом же, попри окремі локальні особливості, будівельна обрядовість Маневиччини відповідна обрядовості інших західнополіських районів, адже ґрунтується на тотожних реаліях і світоглядній основі.

1. Архів ДНЦЗКСТК. Ф. Маневичі-2016. Од. зб. В. Галайчук.
2. Сілецький Р. Традиційна будівельна обрядовість українців. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 428 с.

REFERENCES

- Archive DNCZKSTK. F. Manevychi-2016. Op. save V. Halachuk [in Ukrainian].
- Siletskyi, R. (2011). *Traditional building rites of Ukrainians*. Lviv: The Ivan Franko National University of Lviv [in Ukrainian].